

РЕЦЕНЗІЯ

**ДОКТОРА ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА,
ЗАВІДУВАЧА КАФЕДРИ ПЕДАГОГІКИ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

ГОРОХІВСЬКОЇ ТЕТЯНИ МИКОЛАЇВНИ

на дисертаційне дослідження

БОДНАР ТЕТЯНИ ОЛЕКСАНДРІВНИ

**«Організація змішаного навчання в університетській освіті США»
представлене на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
011 Освітні, педагогічні науки**

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки

Стрімкий розвиток інформаційних та телекомунікаційних технологій, глобалізація світової економіки, модернізація виробництва, динамічні зміни на ринку праці ставлять нові вимоги до системи вищої освіти. Ефективність їх виконання пов'язана з реформуванням системи вищої освіти на всіх рівнях, що здійснюється у напрямі створення гнучкої системи доступу до неперервної освіти, трансформації змісту освіти та розробки перспективних моделей навчання. При цьому значення інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі вищої школи постійно зростає. Їх застосування задовольняє потреби сучасних студентів, які живуть в цифровому світі; стимулює педагогічні новації; сприяє обміну знаннями і співробітництву; розширює можливості дистанційного навчання і спрощує доступ до освіти різних категорій слухачів; надає можливість вищій школі відповідати глобальним тенденціям розвитку та адаптуватись до умов існування сучасного світу. Закономірно, що в нових умовах почали реалізовуватись такі нові технології навчання, як електронне (e-learning), «перевернуте» (f-learning), мобільне (m-learning). Їх інтеграція з традиційною системою вищої освіти призвела до появи технології змішаного навчання (blended learning), яка поступово стає затребуваною в освітньому процесі вітчизняних ЗВО. Зважаючи на це одним із шляхів успішної реалізації змішаного навчання є вивчення і врахування зразків зарубіжного досвіду впровадження означеної технології. Зокрема, досвід залучення змішаного навчання в системі університетської освіти США на сьогоднішній час демонструє цікаві рішення, на які варто звернути увагу педагогічним спеціалістам інших країн, зокрема й українським педагогам. З огляду на це дисертаційне дослідження Боднар Тетяни Олександрівни вважаємо своєчасним та доцільним.

Тема дисертаційного дослідження відповідає науковому напрямку кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» «Теоретико-методичні засади професійного розвитку особистості». Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи «Теоретико-методичні засади особистісного і професійного розвитку сучасного фахівця в умовах інтеграції у міжнародний освітній простір» (номер державної реєстрації 0121U113179). Тему роботи затверджено на засіданні вченої ради Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» (протокол № 9/18 від 08.10.2018 р.) та уточнено (протокол № 8/23 від 20.03.2023 р.).

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації

Оцінюючи найбільш вагомі наукові результати дисертаційного дослідження, виокремлюємо ті, що мають теоретичне і практичне значення для педагогічної науки і практики. Дисертанткою на основі аналізу наукових джерел з'ясовано сутнісні характеристики та стан дослідження проблеми змішаного навчання в порівняльно-педагогічному дискурсі. Здійснено ретроспективний аналіз та розроблено періодизацію розвитку змішаного навчання в університетській освіті США. Досліджено дидактичні особливості організації змішаного навчання в університетах США. З'ясовано особливості впровадження елементів змішаного навчання у ЗВО України та обґрунтовано науково-методичні рекомендації щодо використання інноваційних ідей американського досвіду в Україні.

3. Нові факти, одержані здобувачем

В дисертаційній роботі Боднар Т. О. *вперше виявлено* особливості організації змішаного навчання в університетській освіті США (проекування структури змішаних курсів, навчально-методичне забезпечення, інформаційно-технологічна підтримка змішаного навчання); *розроблено* періодизацію розвитку змішаного навчання в США (шість періодів розвитку: 1840-і рр. – період реалізації комбінованого навчання у поштовому форматі; 1960 – 1970-і рр. – період використання перших комп'ютерів та платформ для забезпечення взаємодії між користувачами в режимі реального часу; 1970 – 1980-і рр. – період комбінування можливостей навчання та супутникового, інтерактивного телебачення; 1980 – 1990-і рр. – період інтенсивного використання переносних цифрових носіїв для збереження інформації; 1990 – 2000-і рр. – період розвитку глобальної мережі, де навчання комбінується з веб-ресурсами, хмарними середовищами для зручного збереження, обміну масивів даних; 2000 – дотепер – період стрімкого розвитку ІКТ, штучного інтелекту, машинного навчання,

доповненої й віртуальної реальності тощо); *обґрунтовано* науково-методичні рекомендації щодо використання інноваційних ідей американського досвіду змішаного навчання в системі університетської освіти України.

Уточнено зміст понять «змішане навчання», «гібридна педагогіка», «цифрова освіта», «цифрова грамотність», «дистанційне навчання».

Подальшого розвитку набули ідеї щодо розвитку електронного, змішаного та дистанційного навчання в системі університетської освіти США та України.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації та публікацій Боднар Т. О. дає підстави для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених авторкою результатів. Вивчення джерельної бази (275 найменувань, з них 195 – іноземними мовами), а також практики закладів вищої освіти уможливило виокремлення суперечностей між: об'єктивною потребою ґрунтовного аналізу інноваційних ідей зарубіжного досвіду організації змішаного навчання в системі університетської освіти та відсутністю його детального вивчення й узагальнення у вітчизняній педагогічній теорії й практиці; наявним значним досвідом організації змішаного навчання в університетах США та недостатнім рівнем ознайомленості з цим досвідом української науково-педагогічної спільноти; стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій і недостатнім рівнем готовності українських університетів до організації змішаного навчання; визнанням змішаного навчання як перспективної моделі організації освіти та відсутністю розроблених науково-методичних рекомендацій щодо використання зарубіжного досвіду організації змішаного навчання в університетах.

Науковий апарат, викладений у вступі, представляє авторське бачення розв'язання досліджуваної проблеми організації змішаного навчання в університетській освіті США, що зумовило використання теоретичних і практичних методів наукового дослідження.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації забезпечені комплексним аналізом певної кількості джерел; використанням відповідних методологічних підходів до дослідження та комплексу взаємопов'язаних методів з метою розв'язання визначених завдань та досягнення мети дослідження; впровадженням матеріалів та результатів дослідження у роботу закладів системи вищої освіти України.

Дисертацію написано на належному науковому рівні. Дисертантка володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Нам імпонує оформлення роботи, розміщені в ній таблиці, рисунки та додатки.

Зміст поданих анотацій відображає зміст дисертації та висвітлює її суттєві аспекти та основні положення.

Рівень апробації результатів дослідження є достатнім і підтверджується участю дисертантки у науково-практичних конференціях різного рівня.

5. Значення для науки і практики одержаних автором результатів

Дисертаційне дослідження має важливе значення для науки і практики. Результати дисертаційного дослідження використовуються для удосконалення освітнього процесу, спрямованого на розвиток ідей гібридного навчання, інформаційно-цифрової компетентності сучасних педагогів.

Запропоновані в роботі теоретичні та методичні матеріали можуть бути застосовані під час проведення навчальних занять у закладах вищої освіти; для написання курсових, бакалаврських, магістерських робіт здобувачами вищої освіти; створення навчально-методичних посібників, інших наукових публікацій.

Про це йдеться у документах, які підтверджують впровадження результатів дослідження в освітній процес, зокрема, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 719 від 22.05.2023), Мукачівського державного університету (довідка № 856 від 29.05.2023), Національного університету «Львівська політехніка» (довідка № 67-01-1217 від 24.05.2023), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06109 від 25.05.2023), Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 1602-Н від 12.06.2023).

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Основні ідеї, матеріали, положення та висновки дисертаційної роботи та запропоновані рекомендації можуть бути використані для розроблення змісту та навчально-методичного забезпечення дисциплін «Педагогіка» (тема «Основні категорії педагогіки», «Суть і зміст методів навчання»); «Порівняльна педагогіка» (тема «Тенденції розвитку освіти в сучасному світі»); «Професійна педагогіка» (тема «Основи дидактики професійної освіти»). Дослідницькі матеріали можуть бути використані в історично-педагогічних, психологічних, педагогічних, порівняльних, соціально-філософських дослідженнях, а також у розробленні курсів з педагогіки вищої школи, порівняльної педагогіки, спецкурсів та спецсемініарів з проблем педагогічних інновацій. Результати дослідження можуть стати цінним науковим джерелом у практичній роботі ЗВО з метою активного впровадження змішаного навчання. До дослідницьких матеріалів варто

звертатися магістрантам, аспірантам у ході підготовки наукових розвідок з педагогічної компаративістики.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, значною мірою забезпечується логічною структурою роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Логічну структурованість роботи забезпечують висновки та узагальнення, а також унаочнюють 2 таблиці, 26 рисунків і 16 додатків. Логіка і послідовність викладу тексту праці відповідає розв'язанню завдань дослідження для досягнення його мети.

У першому розділі «*Теоретичні основи організації змішаного навчання в університетській освіті США*» авторкою розглянуто проблему змішаного навчання на основі наукових теорій, фактів, досліджень та інших тверджень, запропонованих зарубіжними вченими, які досліджують проблематику змішаного навчання в американській освіті. Представлено наукові методи, що посприяли ґрунтовному дослідженню та характеристиці змішаного навчання у вищій школі США, зокрема методи спостереження, опису, історичний, аналізу, синтезу, емпіричного узагальнення, логічний та прогностичний. Авторка стверджує, що комплексне застосування різноманітних наукових методів до виконання дослідження забезпечує дотримання принципів об'єктивності, системності та логічної послідовності у процесі дослідження наукової проблеми. На основі проаналізованих зарубіжних праць з проблематики змішаного навчання в контексті його історичного розвитку дисертанткою виокремлено та охарактеризовано шість періодів становлення і розвитку змішаного навчання протягом XIX – XXI століть, зокрема: 1840-і рр. – період реалізації комбінованого навчання у поштовому форматі; 1960 – 1970-і рр. – період використання перших комп'ютерів та платформ для забезпечення взаємодії між користувачами в режимі реального часу; 1970 – 1980-і рр. – період комбінування можливостей навчання та супутникового, інтерактивного телебачення; 1980 – 1990-і рр. – період інтенсивного використання переносних цифрових носіїв для збереження інформації; 1990 – 2000-і рр. – період розвитку глобальної мережі, де навчання комбінується з веб-ресурсами, хмарними середовищами для зручного збереження та обміну масивів даних; 2000 – дотепер – період стрімкого розвитку інформаційно-комунікативних технологій, штучного інтелекту, машинного навчання, доповненої й віртуальної реальності. Представлено результати аналізу нормативно-правової бази, що регулює розвиток та реалізацію змішаного навчання в університетській освіті США.

У другому розділі «*Дидактичні засади організації змішаного навчання в університетах США*» досліджено сучасні тенденції інформатизації американського суспільства, що вплинули на формування цілей, змісту, форм, методів організації освітнього процесу в університетах США. З'ясовано, що інноваційне інформаційно-освітнє середовище закладів ЗВО США презентує цілісну систему, яка інтегрує відповідні компоненти: організаційні, комп'ютерні, комунікаційні, технологічні, людські ресурси, що виконують свої функції для забезпечення освітнього процесу в університеті. Висвітлено навчально-методичне та інформаційно-технологічне забезпечення змішаного навчання в американському досвіді, зокрема з'ясовано, що університети постійно експериментують у розробленні та оновленні змісту і структури змішаних курсів, використанні інноваційних методик навчання, залученні сучасних інформаційних ресурсів і програмного забезпечення, удосконаленні навчально-методичного супроводу та матеріально-технічного оснащення.

У третьому розділі «*Можливості використання інноваційних ідей американського досвіду організації змішаного навчання в системі університетської освіти України*» проаналізовано стан та особливості використання змішаного навчання в ЗВО України; обґрунтовано мотиви залучення ІКТ, що практикуються вітчизняними ЗВО для організації навчання; запропоновано та роз'яснено необхідність у використанні інформаційних технологій, виходячи з американської практики змішаного навчання для подальшого формування плану з удосконалення навчального процесу в українських ЗВО. На основі виконаного дослідження сформульовано науково-методичні рекомендації для розвитку та практичного залучення ідеї змішаного навчання в системі вищої освіти України за допомогою досліджуваного досвіду та практик використання змішаного навчання в системі університетської освіти США за напрямками: управлінський, інституційний, дослідницький. За висновком авторки, вирішення проблеми сповільненого розвитку змішаного навчання в українській освітній практиці полягає в інтенсифікації спеціалізованих курсів для удосконалення знань з організації змішаного навчання.

У мовно-стилістичному оформленні дисертаційного дослідження враховано особливості наукового стилю мовлення.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих результатів, вважаємо за потрібне висловити певні побажання та зауваження дискусійного характеру:

1. У процесі дослідження теоретичних основ організації змішаного

навчання в університетській освіті США авторкою уточнюються та встановлюються логічні зв'язки між ключовими поняттями дисертації: «змішане навчання» та «гібридна педагогіка». На нашу думку, потребують **відповідного наукового тлумачення (у площині встановлення взаємозв'язку чи синонімічності)** ті поняття, які також використовуються дисертанткою у дослідженні: «онлайн-навчання», «електронне навчання», «дистанційне навчання», «мобільне навчання», «машинне навчання», «інтерактивне навчання», «мережеве навчання».

2. В підрозділі 1.2., на стор. 68 авторкою зазначається, що гібридна педагогіка побудована на синтезі низки підходів: особистісно орієнтованому, синергетичному, системному, компетентнісному, діалогічному, діяльнісному, культурологічному, інформаційному, технологічному, середовищному. Ми погоджуємося з дисертанткою в тому, що перелічені підходи формують досвід вирішення нестандартних проблем, сприяють розвитку критичного мислення, формують професійні компетентності в умовах змішаного навчання, але, на нашу думку, згадані підходи потребують розгляду власних характерних особливостей.

3. Розкриття також потребують дидактичні принципи, на яких базується політика університетів США щодо використання змішаного навчання (стор. 90): гнучкості, пріоритетності, модульності, інтеграції, зворотного зв'язку, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, а також врахування індивідуальних потреб студента, географічної віддаленості, соціальних та тимчасових обмежень осіб.

4. На нашу думку, цінність порівняльно-педагогічного дослідження можливо було б підсилити за рахунок представлення в Розділі 3 інформації щодо того, досвід практики використання змішаного навчання в системі університетської освіти яких країн, окрім США, впливає на ефективність впровадження технологій змішаного навчання у вітчизняних ЗВО.

5. Потребує уніфікації для всіх підрозділів дисертаційного дослідження зазначення років.

9. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Наукові результати та основні положення, висновки та рекомендації достатньо повно висвітлено у 16-ти працях: 6 статей у виданнях, що належать до переліку наукових фахових видань України; 8 тез доповідей – у збірниках матеріалів міжнародних наукових та науково-практичних конференцій; 2 праці, що додатково висвітлюють результати дослідження.

10. Висновок

Отже, рецензоване дисертаційне дослідження Боднар Т. О. на тему: «Організація змішаного навчання в університетській освіті США» є

самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для педагогічної науки і практики.

Вважаємо, що дисертація відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка, Боднар Тетяна Олександрівна, заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта, педагогіка.

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та
інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

Тетяна ГОРОХІВСЬКА

Підпис Горохівської Т. М. засвідчую.

Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

Роман БРИЛИНСЬКИЙ